

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Θ. ΥΦΑΝΤΗΣ

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ**

**ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ
ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ**

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο Νίκος Υφαντής γεννήθηκε το 1936 στο ορεινό χωριό Κάτω Λεσινίτσα των Αγίων Σαράντα, Βορείου Ηπείρου. Παιδί της προσφυγιάς το 1942 ακολούθησε τον θείο του, από τη μεριά της μάνας του, Σπύρο Σέκκα, που υπηρετούσε δάσκαλος στο χωριό Χρυσόδουλη Πωγωνίου.

Έζησε την οικοτροφειακή ζωή στο Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς από το 1947 μέχρι το 1955, χρονιά που απεφοίτησε δάσκαλος. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και απέκτησε πτυχίο Φιλολογίας.

Υπηρέτησε δάσκαλος στα Δημοτικά Σχολεία Δράμεσης και Σκανδάλου Θεσπρωτίας και Σταυροσκιαδίου και Πωγωνιανής Ιωαννίνων. Το 1974 μετέταγη στη Μέση (Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση) και υπηρέτησε καθηγητής στα Γυμνάσια Πωγωνιανής και Θηλέων Ιωαννίνων. Το 1979 προήχθη σε Γυμνασιάρχη και τοποθετήθηκε στο Γυμνάσιο Παρακαλάμου. Από το 1981 μέχρι το 1986 άσκησε τα καθήκοντα του Γυμνασιάρχη στο 2^ο Γυμνάσιο Ιωαννίνων. Από το σχολικό έτος 1986-87 μέχρι το 1993-94, χρονιά που απεχώρησε από την υπηρεσία, υπηρέτησε ως Λυκειάρχης (Διευθυντής Λυκείου) στο 1^ο Λύκειο Ιωαννίνων.

ΑΙΩΝ ΑΤΙΚΕ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΝΙΚΟΥ Θ. ΥΦΑΝΤΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

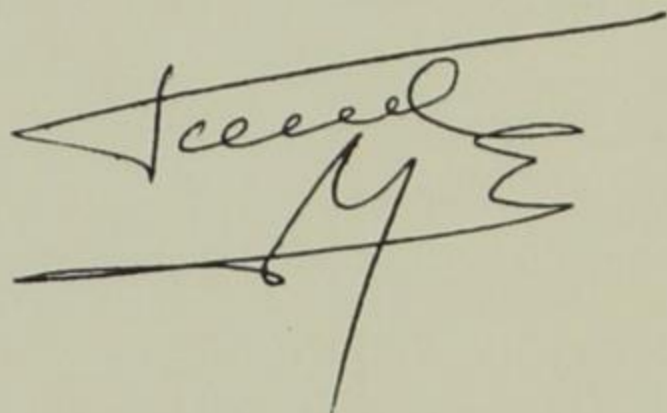
* ΣΥΛΛΟΓΗ *
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΙΩΝΗ
ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ
ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 56255
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 22/6/2015
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. _____

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα

© Νίκος Θ. Υφαντής
Φιλολόγος
Ν. Δοσίου 10, Ιωάννινα 45333
Τηλ. 26510 26996

Κείμενα Λεζάντες: Χρυσούλα Ζήση
Μοντάζ: Κατερίνα Μπίτα

Εκτύπωση - Εξώφυλλο - Βιβλιοδεσία
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ
Γαριβάλδη 2 - Ιωάννινα - Τηλ. 26510 - 77358

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Ελευθερία Θεοδωρίδου

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η κατάρρευση του Κομμουνιστικού Καθεστώτος στην Αλβανία αποκάλυψε από το ένα μέρος την κομματική γύμνια και τη “σοσιαλιστική” απάτη και από το άλλο τις φιλότιμες προσπάθειες που κατέβαλλε για μισόν αιώνα το Σύστημα να εγκλωβίσει τον αλβανικό λαό στα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα κρατώντας τον σε ζώωδη κατάσταση, περιορίζοντας τις κινήσεις του, τις φωνές και το πνεύμα του και αποκάπτοντάς τον από τον εξωτερικό κόσμο.

Εκείνο που ιδιαίτερα μου προξένησε εντύπωση ήταν το ότι ο Εμβέρ Χότζα στηριζόμενος στο αστυνομικό κράτος που δημιούργησε, προσπάθησε και δυστυχώς, ως ένα σημείο το πέτυχε, να αποκόψει το ελληνικό στοιχείο από τις πατρογονικές του ρίζες, να νοθεύσει το φρόνημα και το μητρικό γλωσσικό του όργανο και να εμφυσήσει στη νεολαία τον “Αλβανικό Μεγαλοϊδεατισμό”.

Με το απατηλό και πλασματικό σύνθημα “όλοι είμαστε Αλβανοί” και ότι το Κόμμα και για την Ελληνική Μειονότητα “είναι ο Σωτήρας, ο φωτεινός καθοδηγητής, η πηγή της Νέας Σοσιαλιστικής ζωής” γαλουχήθηκαν γενιές παιδιών ελληνικής καταγωγής, τα οποία ντρέπονταν να μιλούν τη γλώσσα των γονιών τους και να λένε ότι είναι Έλληνες.

Η “Δαμόκλειος Σπάθη” του Κόμματος επικρέμονταν πάνω από τα κεφάλια τους και κάθε αντίθετη από τη “γραμμή του Κόμματος” κίνηση αντιμετωπίζονταν με ψυχολογική βία, με εξορίες, φυλακίσεις, προπηλακισμούς και διαπομπεύσεις.

Ο εξοβελισμός της ελληνικής γλώσσας, πολιτική που συνεχίζεται και από τις “Δημοκρατικές” κυβερνήσεις της Αλβανίας, μου έδωσε το ερέθισμα να καταπιαστώ και να ερευνήσω την κατάσταση της Ελληνικής Παιδείας στον Βορειοηπειρωτικό χώρο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ως τα τελευταία χρόνια.

Από την έρευνα αυτή αποδεικνύεται το βάθος και η επιρροή που είχε η ελληνική παιδεία όχι μόνο στους Έλληνες, αλλά και στους Αλβανούς και σαφώς αποδεικνύεται η βαθιά επίδραση που άσκησε ο ελληνικός πολιτισμός στους πληθυσμούς που ζούσαν στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο.

Για τη συγγραφή του παρόντος βιβλίου συνέλεξα πληροφορίες και χρησιμοποίησα όλες σχεδόν τις υπάρχουσες πηγές για τα σχολεία της Βορείου Ηπείρου κατά την περίοδο της Οθωμανικής δουλείας και κατά τα νεώτερα χρόνια μέχρι σήμερα.

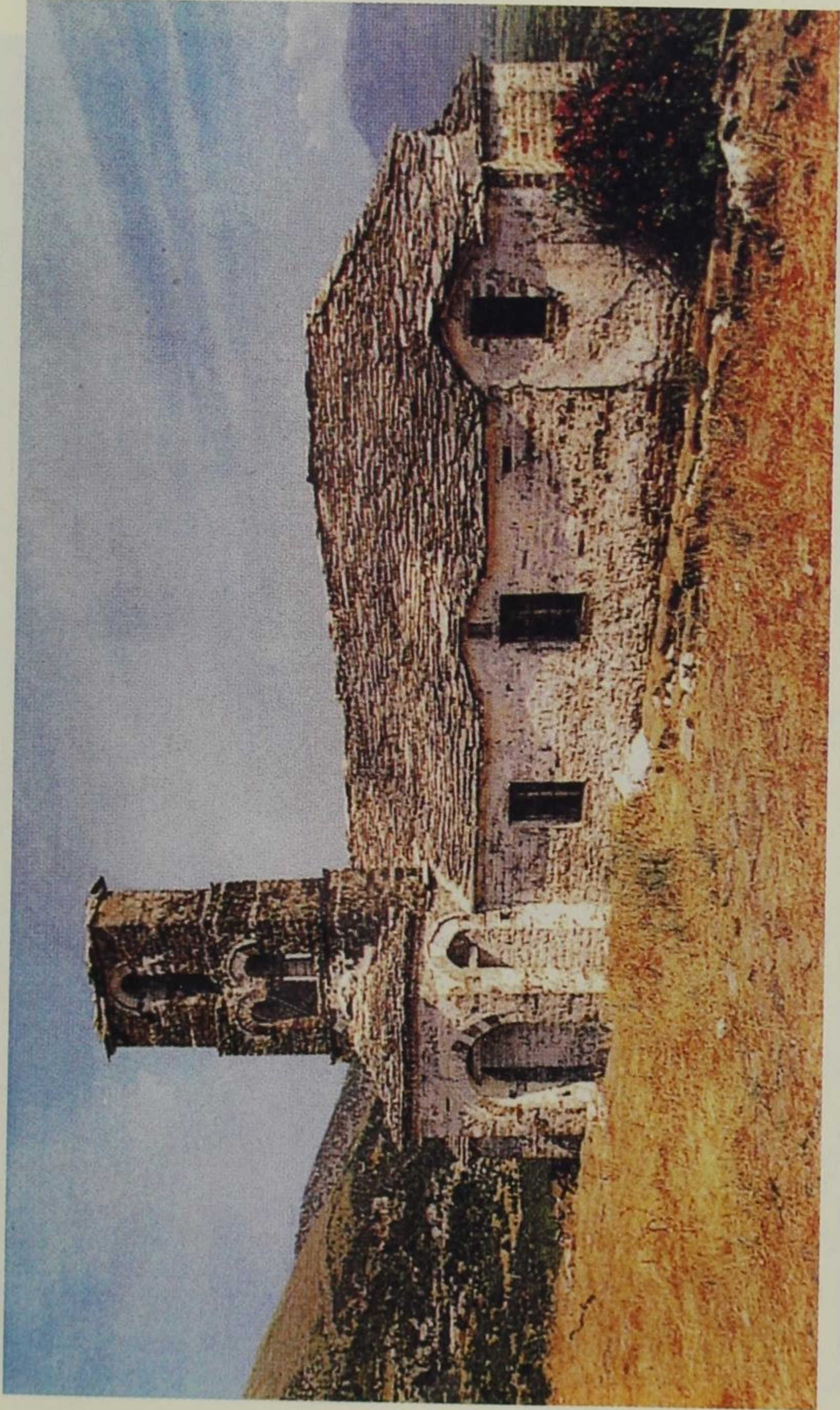
Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη: Το *Πρώτο Μέρος* αναφέρεται στην ίδρυση και λειτουργία των σχολείων στην Βόρειο Ήπειρο κατά την διάρκεια της Τουρ-

κοκρατίας μέχρι τους Βαλκανικούς πολέμους και την απελευθέρωση της Ηπείρου. Παρατίθενται και άλλα στοιχεία που αποδεικνύουν την ελληνικότητα της περιοχής και ενισχύουν τις προσπάθειες που καταβάλλει η Ελληνική Μειονότητα να λειτουργήσουν σε όλη την αλβανική επικράτεια ελληνικά σχολεία, όπου ζουν και εργάζονται Έλληνες.

Στο *Δεύτερο Μέρος* εκτίθενται τα γεγονότα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους έως το 1944, η περίοδος του Εμβέρ Χότζα και των διαδόχων του (1944-1989), στοιχεία για τα σχολεία την περίοδο αυτή και τα γεγονότα που ακολούθησαν την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλιστικού και την πτώση του προηγούμενου καθεστώτος στην Αλβανία και στην ιδιωτική εκπαίδευση και στο θεσμό των φροντιστηρίων που λειτούργησαν και λειτουργούν μέχρι σήμερα με σκοπό την διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στα ελληνόπουλα, αλλά και την προσπάθεια συγκράτησης των μαθητών και των οικογενειών τους στις πατρογονικές τους εστίες.

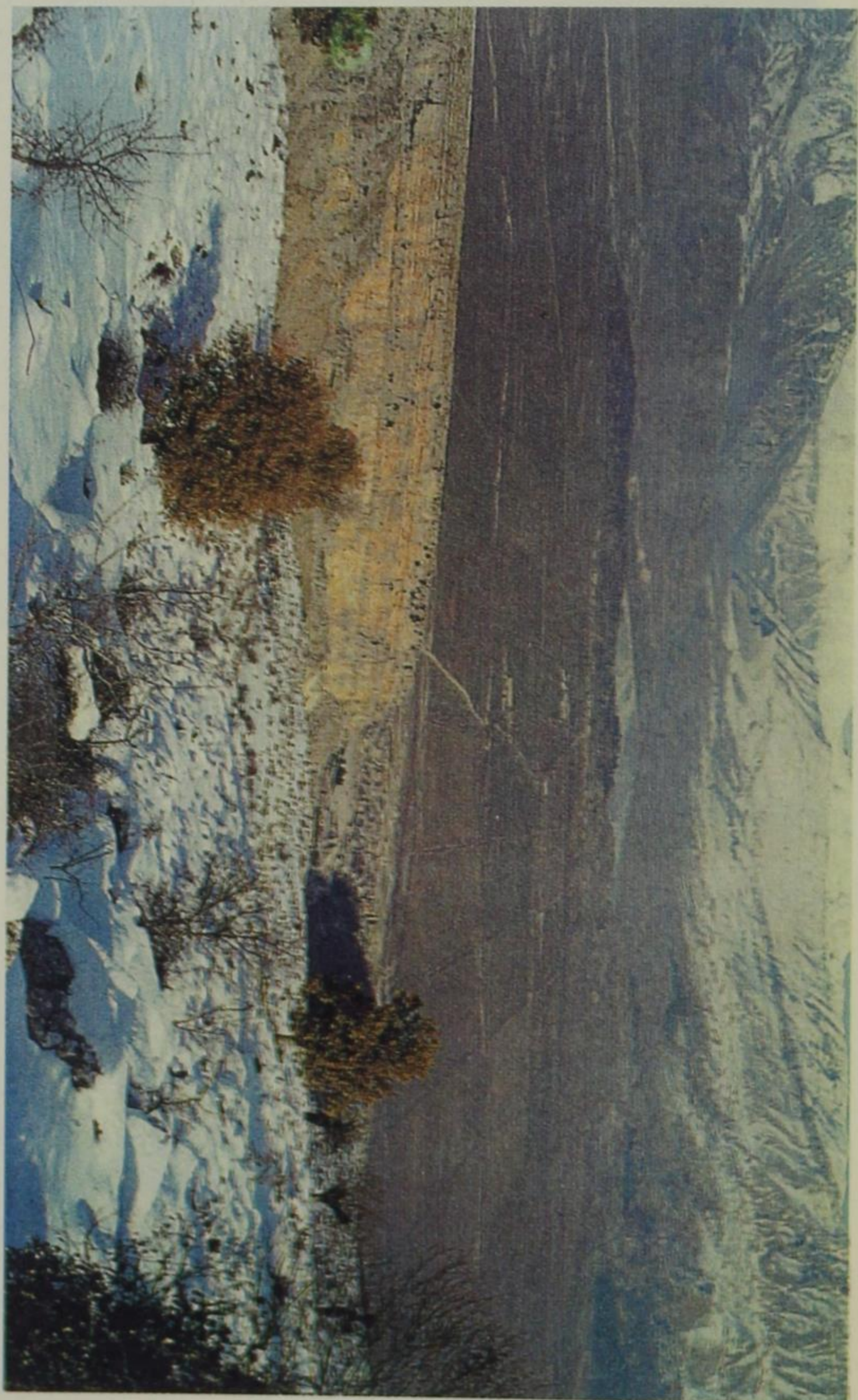
Το βιβλίο αφιερώνεται στους φτωχούς γραμματοδιδασκάλους και ιερείς, που κράτησαν άσβεστη τη φλόγα του ελληνισμού στους δίσεκτους αιώνες της σκλαβιάς και προετοίμασαν την αναγέννηση του Έθνους και στους νεώτερους Ελληνοδασκάλους από την υπαγωγή της Βορείου Ηπείρου στο αλβανικό κράτος μέχρι τις μέρες μας, οι οποίοι ξεπέρασαν τις αντιξοότητες, τις δυσκολίες, τους φόβους και τα συνεχή εμπόδια που παρεμβάλλονταν από τις αλβανικές κυβερνήσεις και δίδαξαν την ελληνική γλώσσα, έστω και στοιχειωδώς, στα ελληνοχώρια, με ευεργετικά αποτελέσματα για τους ομογενείς μας.

Τέλος να ευχαριστήσω όλους, όσους με οποιονδήποτε τρόπο, με βοήθησαν να δει το φως της δημοσιότητας η εργασία αυτή.

Ο μοναστηριακός μεταβυζαντινός ναός της Αγίας Τριάδος στην Πέπελη της Πάνω Δερούπολης, χτισμένος το 1754.

(Φωτ. 1994)

Ο κάμπος της Δ(ε)ρότολης όπως φαίνεται από το Πατυβούνι.
Στο βάθος της χιονισμένης βουνοκορφής τα ερείπια της Αντιγόνας

(Φωτ. Α. Έβεργτ)

Η ενοριακή Μονή Δίφροης, τρίκογχη τρουλαία εκκλησία αφιερωμένη στη μνήμη του Αγίου Νικολάου (1736).

(Φωτ. Α. Έβερτ)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Μετά την κατάκτηση της Ηπείρου και μέχρι τις αρχές του 17ου αιώνα, ο Οθωμανικός οδοστρωτήρας κατέστρεψε τα πάντα. Στην Ήπειρο βασίλευε απόλυτο πνευματικό σκοτάδι. Αμάθεια, άγνοια, αμορφωσιά είναι τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου¹.

Την εποχή αυτή η παιδεία βρήκε καταφύγιο στις μονές και στους νάρθηκες των εκκλησιών, όπου φτωχοί μοναχοί και παπάδες δίδασκαν λίγα κολουβογράμματα, όσο να κρατιέται ζωντανή η σπίθα του Γένους.

Θα γράψει ο Μητροπολίτης Παραμυθίας Αθηναγόρας: “Ο νάρθηξ τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τοὺς δυσχειμέρους ἐκείνους χρόνους, ἐχρησίμευε ὡς φωτεινὴ ἐστία φωτίζουσα καὶ διαθερμαίνουσα τὰ ἀτυχῆ νανάγια τοῦ ταλαιπώρου Γένους. Οἱ ὀλιγομαθεῖς δὲ ἄλλ’ εὐσεβεῖς καὶ φιλόμουσοι μοναχοὶ δι’ ἀτρύτων κόπων ἤναπτον τὴν εὐεργετικὴν ταύτην πυράν”².

Και ο Φ. Γ. Οικονόμου γράφει για τη λειτουργία των Σχολείων στην Ήπειρο κατά τους δύο πρώτους δύσκολους αιώνες της Τουρκοκρατίας: “Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι, ἐνῶ στοὺς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας δὲν λειτούργησε ἑλληνικὸ σχολεῖο στὴν Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ἀσιατικὴ Τουρκία, ἀντίθετα στὶς μονές τοῦ νησιοῦ Ἰωαννίνων καὶ σὲ ἄλλες μονές τῆς Ἡπείρου, Γηρομερίου, Καμυτζιανῆς, Βελλᾶς, Μολυβδοσκεπάστου, Δρυάνου, Πολύτσιανης, Κάμμενας λειτουργοῦσαν ἀπὸ τὸν 13ο μέχρι τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα ἀνώτερες σχολές, πού σκόρπιζαν τὶς φωτοβόλες ἀκτῖνες των σ’ ὅλη τὴν Ἡπειρο καὶ πρόσφεραν στοὺς ξοφεροὺς ἐκείνους χρόνους ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἔθνος”³.

Η μεγάλη αναγεννητική προσπάθεια αρχίζει από τα μέσα του 17ου αιώνα. Την πρωτοβουλία στην προσπάθεια αυτή την έχει η Εκκλησία. Ιδρύονται Σχολεία σε

1. Για πληρέστερη κατατόπιση του αναγνώστη θεώρησα σκόπιμο να κάμω μια αδρομερῆ ιστορική διαδρομή στο εκπαιδευτικό πρόβλημα, όπως παρουσιάζεται μέχρι σήμερα και σύντομη αναδρομή στα ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν τους απελευθερωτικούς αγώνες της Ελλάδος κατά τους Βαλκανικούς πολέμους.

2. Αθηναγόρας, Μητροπολίτη Παραμυθίας, Περιοδ. “ΗΧ”, 4 (1929), σ. 20.

3. Φωτίου Γ. Οικονόμου, Τα σχολεία της Ενιαίας Ηπείρου στους χρόνους της Τουρκοκρατίας, Αθήναι 1987, σ. 5 (εισαγωγή).

όλη την Ήπειρο και στον σημερινό χώρο της Βορείου Ηπείρου, όπως στο Αργυρόκαστρο (1633), στην Πολύτσιανη (1672), στο Δέλβινο (1681). Τον επόμενο αιώνα ο φλογερός μοναχός Κοσμάς ο Αιτωλός με τις περιοδείες του και τις διδαχές του προσπαθεί να αναχαιτίσει τον εξισλαμισμό και αγωνίζεται για την έξοδο από το βαθύ σκοτάδι της αμάθειας με την ίδρυση Κοινών Σχολείων σε πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά.

Ο λόγος του απλός, ανθρώπινος. Συνιστούσε την ίδρυση σχολείων πρώτα και μετά εκκλησιών.

Το εγερτήριο σάλπισμα του Πατροκοσμά ξύπνησε τις λανθάνουσες ελληνικές συνειδήσεις, με αποτέλεσμα να στραφεί η προσοχή στην εκπαίδευση του λαού. Τον 18ο, 19ο και αρχές του 20ου αιώνα ιδρύθηκαν και στον Βορειοηπειρωτικό χώρο διάφοροι τύποι σχολείων, όπως:

1. Σχολαρχεία (Ελληνικά Σχολεία), που οι μαθητές διδάσκονται προσευχές και άλλες εγκύκλιες γνώσεις. Από τα σχολεία αυτά βγήκαν μορφωμένοι δάσκαλοι, που αντικατέστησαν τους δασκάλους του Νάρθηκα.

2. Παρθεναγωγεία, που λειτούργησαν στο Κεστοράτι (1862), στη Δούβιανη (1865), στο Αργυρόκαστρο (1861), στη Δρόβιανη (1778), στην Πρεμετή (1882), στο Λάμποβο (1878).

3. Ανώτερες Σχολές, όπως η Ακαδημία της Μοσχόπολης (1730)⁴.

4. Παιδαγωγικές Σχολές, όπως τα “Ζωγράφεια Διδασκαλεία” (1874) στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου.

5. Αστικές Σχολές, στη Μονή Θεολόγου και στη Μονή Γερμανού της Λεσινίτσας, στη Δίβρη και σε πολλά άλλα μέρη.

Τα Κοινά σχολεία από το τέλος του 19ου αιώνα εξελίχτηκαν σε Δημοτικά και Αστικές Σχολές⁵.

Τα σχολεία για να μπορούν να επιτελούν τον εθνικό τους σκοπό προικοδοτήθηκαν από εύπορους Ηπειρώτες με πάγιους ετήσιους πόρους και με τις διαθήκες πολλών ευεργετών σταθεροποιήθηκαν και δημιούργησαν τις υποδομές για την πνευματική και εθνική αναγέννηση.

Πολλά προσέφεραν επίσης οι Εκκλησίες, οι Μονές, οι Σύλλογοι και Κοινότητες του εξωτερικού. Αξίζει να αναφέρουμε την ουσιαστική και αποφασιστική βοήθεια του “Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως”.

4. Τα ανώτερα σχολεία ονομάζονταν Ακαδημία, Λύκειο, Γυμνάσιο, Ελληνομουσείο, Μουσείο, Παιδαγωγείο, Φροντιστήριο, Σχολείο, Σχολή, ενώ τα κατώτερα Γραμματοδιδασκαλείο, Κοινό, Δημοτικό, Αλληλοδιδασκτικό. Βλέπε και Φ. Οικονόμου, όπ. π.σ. 6 (εισαγωγή).

5. Φ. Οικονόμου, όπ. π. σ. 9 (εισαγωγή) και περιόδ. “Βόρειος Ήπειρος”, 1936, σ. 27.

Μεγάλο ήταν το τίμημα που πλήρωσαν οι Βορειοηπειρώτες στο μακρόχρονο διάστημα της ασέληνης νύχτας. Οι εξισλαμισμοί αποδεκάτιζαν τους βορειοηπειρωτικούς πληθυσμούς, με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί επικίνδυνα η πληθυσμιακή σύνθεση προς όφελος των Τούρκων. Οι συμφορές που δοκιμάζει η Βόρειος Ήπειρος δεν σταματούν στους εξισλαμισμούς. Οι λεηλασίες, οι καταστροφές, οι ωμότητες και οι βαρβαρισμοί από τους Τούρκους και τους Τουρκαλβανούς δεν λένε να σταματήσουν.

Τα παράλια της Βορείου Ηπείρου κατά την διάρκεια των Τουρκοβενετικών πολέμων (1452-1537) υπέστησαν τεράστιες καταστροφές.

Τα χωριά της Καραμουταριάς ερημώνονται το 1585. Οικογένειες εξοντώνονται, χωριά καταστρέφονται και οι κάτοικοι φονεύονται ή πουλιούνται σκλάβοι.

Πολλοί για να αποφύγουν το μαχαίρι του δημίου καταφεύγουν στην Κέρκυρα, στην Βενετία, στην Ιταλία, στις Παραδουνάβιες χώρες και σε άλλα Ευρωπαϊκά Κράτη.

Οι Βορειοηπειρώτες αντιστέκονται και απαντούν με ένοπλες εξεγέρσεις στη σκληρότητα των Τούρκων.

Οι Χειμαριώτες επαναστατούν το 1684. Συμμετέχουν στο κίνημα του Ορλώφ (1771) και στην επανάσταση του Θωδωράκη Γρίβα (1854). Η Χειμάρα αποβαίνει το απόρθητο φρούριο του Ελληνισμού στην ακραία γωνία της Ηπείρου. Ποτέ δεν υποτάχτηκε στους Τούρκους. Το 1878 επαναστατεί το Λυκούρσι και καταστρέφεται ολοσχερώς.

Με την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης πρώτοι οι Βορειοηπειρώτες επύκνωσαν τις γραμμές των επανασταμένων Ελλήνων και πρώτοι αυτοί μετά την απελευθέρωση πρόσφεραν τον μόχθο των κόπων τους για την οικονομική ανόρθωση της κατεστραμμένης Πατρίδας.

Τον Οκτώβριο του 1912 άρχισαν οι απελευθερωτικοί αγώνες της Ελλάδας. **Στις 7 Δεκεμβρίου 1912** απελευθερώνεται η Κορυτσά, στις **21 Φεβρουαρίου 1913** τα Γιάννινα, στις **4 Μαρτίου 1913** οι Άγιοι Σαράντα, το Αργυρόκαστρο, η Πρεμετή και το Τεπελένι (πατρίδα του Αλή Πασά).

Τα τραγικά γεγονότα της περιόδου αυτής που έκριναν την τύχη της Βορείου Ηπείρου συνοπτικά παρουσιάζονται ως εξής:

Στις 28 Νοεμβρίου 1912 η Αλβανική εθνοσυνέλευση κηρύσσει την ανεξαρτησία της Αλβανίας και σχηματίζει εθνική Κυβέρνηση. Στην ανακήρυξη της αλβανικής ανεξαρτησίας και στην ίδρυση του αλβανικού κρατιδίου καταλυτικό ρόλο έπαιξαν η Ιταλία και Αυστρία. Η μεν Ιταλία για να έχει υπό την κηδεμονία της την Αλβανία, για την πραγματοποίηση των επεκτατικών σκοπών της στη Βαλκανική, η δε Αυστρία για να μην χάσει τον έλεγχο της Αδριατικής.

Στις 17 Μαΐου 1913 η Πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου αναγνωρίζει την

ανεξαρτησίαν της Αλβανίας ως “*κυρίαρχον κληρονομικόν και ουδέτερον προγκιπάτον υπό την εγγύησιν των Μ. Δυνάμεων*”.

Στις 29 Ιουλίου 1913 υπογράφεται Πρωτόκολλο των Μ. Δυνάμεων με το οποίο αναγνωρίζεται η πλήρης ανεξαρτησία της Αλβανίας και ορίζεται οριοθετική γραμμή από την Κορυτσά μέχρι το ακρωτήριο Στύλος, ανατίθεται δε η οργάνωση του νοεσύστατου κράτους σε Διεθνή Επιτροπή.

Στις 17-12-1913 υπογράφεται το κατάπτυστο Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας με το οποίο καθορίζονται τα σύνορα Ελλάδας - Αλβανίας. Η Ενιαία Ήπειρος διχοτομείται και το Βόρειο τμήμα της παραχωρείται στην Αλβανία.

Ακραιφνείς ελληνικές ηπειρωτικές περιοχές, παρά πάσα έννοια δικαίου, αποκόπτονται από τον μητροπολιτικό κορμό και ελληνικοί πληθυσμοί αναγκάζονται να ζήσουν υπό νέο δυνάστη.

Στις 31 Ιανουαρίου 1914 οι Μ. Δυνάμεις υποχρέωσαν την ελληνική κυβέρνηση να εγκαταλείψει τα εδάφη που παραχωρήθηκαν στην Αλβανία. Απειλήσαν ότι, σε αντίθετη περίπτωση, δεν θα παραχωρούνταν στην Ελλάδα τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Η Ελλάδα αναγκάστηκε να υποχωρήσει στις αξιώσεις των Μ. Δυνάμεων και απέσυρε τον στρατό της από την Βόρειο Ήπειρο.

Μετά την κατάφωρη αυτή αδικία στην Ήπειρο επικράτησε εθνικός αναβρασμός. Οι ελληνικοί πληθυσμοί επαναστάτησαν και υπό την ηγεσία του Γεωργίου Χρηστάκη Ζωγράφου και των Μητροπολιτών Δρυϊνουπόλεως Βασιλείου και Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνα εκήρυξαν την Βόρειο Ήπειρο “Αυτόνομη Πολιτεία” με πρωτεύουσα το Αργυρόκαστρο.

Συγκροτήθηκε Κυβέρνηση με Πρόεδρο τον Γεώργιο Χρ. Ζωγράφο και υπουργούς τον Δρυϊνουπόλεως Βασίλειο, τον Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνα, της Κορυτσάς Γερμανό, τον πολιτευτή Αλέξ. Καραπάνο, τον Συνταγματάρχη Δημ. Δούλη.

Ο Αυτονομιακός αγώνας στέφτηκε από απόλυτη επιτυχία.

Ο θρίαμβος των Βορειοηπειρωτών ανάγκασαν τις Μ. Δυνάμεις και τους Αλβανούς να ζητήσουν ανακωχή.

Στις 17 Μαΐου 1914 υπογράφεται το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας, με το οποίο αναγνωρίζεται ο ελληνικός χαρακτήρας της Βορείου Ηπείρου και παραχωρείται αυτονομία με πλήρη ελευθερία στη διοικητική διάρθρωση, στην Εκκλησία και στην Εκπαίδευση.

Τον Οκτώβριο του 1914 τα ελληνικά στρατεύματα ανακατέλαβαν την Βόρειο Ήπειρο και παρέμειναν μέχρι τον Αύγουστο του 1916.

Στις 6 Δεκεμβρίου 1914 διεξάγονται βουλευτικές εκλογές και οι πρώτοι βορειοηπειρώτες βουλευτές γίνονται δεκτοί με έξαλλο ενθουσιασμό στη Βουλή των Ελλήνων.

Δυστυχώς, η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου δεν διατηρήθηκε. Η Ιταλία, για στρατιωτικούς δήθεν λόγους, το 1916 κατέλαβε την Αλβανία, ανέτρεψε την Αυτονομία και έδωξε τον Μητροπολίτη Αργυροκάστρου Βασίλειο, ο οποίος μετέφερε προσωρινά την έδρα του στο ελεύθερο Δελβινάκι.

Τον Δεκέμβριο του 1916 ο Γάλλος διοικητής Ντεσουάν ανεκήρυξε την Κορυσά "αυτόνομον επαρχίαν" διοικουμένη από Αλβανούς και τον

Ιούνιο του 1917 η Ιταλία ανεκήρυξε στο Αργυρόκαστρο την πλήρη ανεξαρτησία της Αλβανίας υπό ιταλική προστασία. Τότε εισήχθη η ιταλική και αλβανική γλώσσα στα σχολεία.

Στις 29 Ιουλίου 1919 με τη συνθήκη των Βερσαλλιών, υπογράφεται η συμφωνία "Βενιζέλου-Τιτόνι", με την οποία η Αλβανία αναγνωρίζει τα δικαιώματα της Ελλάδος στη Βόρειο Ήπειρο. Η Ιταλία παρέμεινε στην Αλβανία μέχρι το 1920.

Στις 27 Ιουλίου 1921 η Πρεσβευτική Διάσκεψη των Παρισίων και **στις 9 Νοεμβρίου 1921** η Διάσκεψη της Ειρήνης, αναγνώρισαν την ανεξαρτησία της Αλβανίας με αποτέλεσμα να καταργηθούν τα προνόμια που δόθηκαν με το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας.

Το Βορειοηπειρωτικό πρόβλημα, συζητήθηκε στη Διάσκεψη της Ειρήνης των Παρισίων (29-8-1946) από τους υπουργούς των νικητριών Δυνάμεων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά έμεινε εκκρεμές και παραμένει ενώπιον του Συμβουλίου των τεσσάρων Υπουργών των Εξωτερικών (Αμερικής, Σοβιετικής Ένωσης, (Ρωσίας), Μ. Βρετανίας και Γαλλίας) και αναμένει την δίκαιη λύση του.

Με την πλήρη ανεξαρτησία της Αλβανίας (1921) ένας κύκλος δραματικών εξελίξεων και τραγικών αποτελεσμάτων για τη Βόρειο Ήπειρο κλείνει. Αρχίζει ένας άλλος πιο οδυνηρός και πιο καταστρεπτικός από τους νέους δυνάστες, οι οποίοι μετέρχονται κάθε τρόπο για τον εξαλβανισμό και την αφομοίωση του ελληνικού στοιχείου.

Πρώτο μέτρο της αλβανικής κυβέρνησης ήταν η απαγόρευση της ελληνικής γλώσσας στα σχολεία. Οι Βορειοηπειρώτες, προασπίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα τους, προσφεύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και δικαιώνονται (1935).

Το 1939 η φασιστική Ιταλία καταλαμβάνει την Αλβανία, την οποία χρησιμοποιεί ως ορμητήριο για την εισβολή στην Ελλάδα, στις 28 Οκτωβρίου 1940. Ο ελληνικός στρατός απωθεί τους Ιταλούς στα Βορειοηπειρωτικά βουνά και απελευθερώνει την Βόρειο Ήπειρο.

Η γερμανική κατάληψη της Ελλάδας (1941) και η επακολουθήσασα κατοχή μέχρι την απελευθέρωση, από τις δυσκολότερες περιόδους για τη χώρα μας, ανέκοψαν κάθε προσπάθεια.

Με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Αλβανία (1944) επεκράτησε το

Κομμουνιστικό καθεστώς και αρχίζει μια νέα επώδυνη και πλέον οδυνηρή περίοδος για τους Έλληνες της Βορείου Ηπείρου. Είναι μια περίοδος πιο σκοτεινή και από αυτή την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Το καθεστώς της Αλβανίας υπό τον Εμβέρ Χότζα συνεχίζει την τακτική των προηγούμενων αλβανικών Κυβερνήσεων. Επιδίδεται σ' ένα όργιο μισελληνισμού και καταδιώκει με μανία ό,τι το ελληνικό.

Από το ένα μέρος ο δικτάτορας "χαϊδεύει" τους λεγόμενους περιφρονητικά "μειονοτικούς" Έλληνες και από το άλλο καταβάλλει συστηματικές προσπάθειες για τον αφελληνισμό των ελληνικών πληθυσμών με ομαδικές συλλήψεις, εκτοπίσεις, εξορίες σε καταναγκαστικά στρατόπεδα και φυλακίσεις σε μεσαιωνικές φυλακές. Ολόκληρες οικογένειες ξεριζώνονται από τα πατρικά χώματα και εγκαθίστανται στο Βορρά με αντίστοιχη μεταφορά Βόρειων Αλβανών, με σκοπό τη δημογραφική αλλοίωση του ελληνικού στοιχείου. Πόσοι Έλληνες δεν υπέκυψαν από τα απάνθρωπα βασανιστήρια, πόσοι δεν εκτελέστηκαν και πόσοι δεν φονεύτηκαν στα σύνορα!

Το 1967 η Αλβανία αυτοανακηρύσσεται κράτος αθεϊστικό και αρχίζει ένας μακροχρόνιος διωγμός της θρησκείας. Το 1975 απαγορεύουν τη χρήση ονομάτων εάν αυτά δεν ανταποκρίνονται προς την ιδεολογική γραμμή του Κόμματος.

Η ελληνική γλώσσα εξοβελίζεται. Διδάσκεται στοιχειωδώς σαν ξένη γλώσσα μόνο στις τέσσερις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου μαζί με την αλβανική, ενώ από την Πέμπτη τάξη τα μαθήματα διδάσκονται μόνο στην αλβανική. Όλοι υποχρεώνονται να μιλούν την αλβανική γλώσσα με εξοντωτικές ποινές για όσους αρνούνται να συμμορφωθούν με την "κομματική γραμμή". Ο Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου τίθεται "εν διωγμώ". Κατάφωρα παραβιάζονται οι διεθνείς συνθήκες που προβλέπουν την ελευθερία της γλώσσας, της θρησκείας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο αλβανικός μεγαλοϊδεατισμός για "Μεγάλη Αλβανία" προπαγανδίζεται από το Κομμουνιστικό "Κόμμα Εργασίας". Σύμφωνα με αυτόν - εκδόθηκαν και σχετικοί χάρτες - τα σύνορα της Αλβανίας επεκτείνονται μέχρι τον Αμβρακικό Κόλπο.

Χρόνια δύστυχα, ταλαιπωρία αφάνταστη, αγραμματοσύνη, δελτίο και ουρές από τα άγρια μεσάνυχτα για την εξασφάλιση κάποιων στοιχειωδών αγαθών, αρρώστιες, πείνα και το "χαμόγελο" υποχρεωτικό για την "Σοσιαλιστική Άνοιξη", που όλο ερχόταν και δεν διακρινόταν στον ορίζοντα. "Κουλτούρα" χωρίς βάθος, επιφανειακή, θολή και κατευθυνόμενη, κομματικές "φιέστες" και μεγαλοστομίες χωρίς αντίκρισμα και οι αντιφρονούντες, οι "κολιάκοι", δέχονται τη χλεύη και την περιφρόνηση. Καταρράκωση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Από την κορυφή της κομματικής πυραμίδας ο Χότζα και οι διάδοχοί του επιχαίρουν, γιατί κατόρθωσαν, με απατηλά συνθήματα, με τον χαφιεδισμό και τις

διώξεις, να κρατήσουν τον λαό φυλακισμένο στα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, έντρομο και καταπτοημένο.

“Και ήρθε η κατάρρευση του “χολερικού” καθεστώτος. Ο συννεφιασμένος ουρανός της Αλβανίας ξαστέρωσε. Η “Σοσιαλιστική Οικοδόμηση” που όλο ερχόταν και πουθενά δεν φαινόταν, υποχώρησε και διαλύθηκε κάτω από το βάρος των ανομημάτων της. Το σύστημα κατέπεσε σε ερείπια και οι κάτοικοι, Αλβανοί και Έλληνες, τυφλωμένοι από το ξαφνικό φως, εγκαταλείπουν ομαδικά τη χώρα, καταστρέφοντας ό,τι τους θύμιζε το μισητό παρελθόν. Φεύγουν κοπαδιαστά, κνηγνημένοι από κάποια αόρατη δύναμη, να αναπνεύσουν τον αέρα της ελευθερίας και να ζήσουν ανθρωπινότερα.

Η τρίτη φορά μέσα στον αιώνα που οι βορειοηπειρώτες, σκιές του εαυτού τους, ράκη ανθρώπινα, πρόσωπα ρυτιδωμένα, χαρακωμένα από τον πόνο και τις κακουχίες, παίρνουν πάλι τον δρόμο της προσφυγιάς και προσβλέπουν με εμπιστοσύνη στην Ελλάδα”⁶.

Δυστυχώς, όμως, και μετά την κατάρρευση του μισητού καθεστώτος και την εγκαθίδρυση της “Δημοκρατίας” οι αλβανικές κυβερνήσεις ακολουθούν την ίδια τακτική.

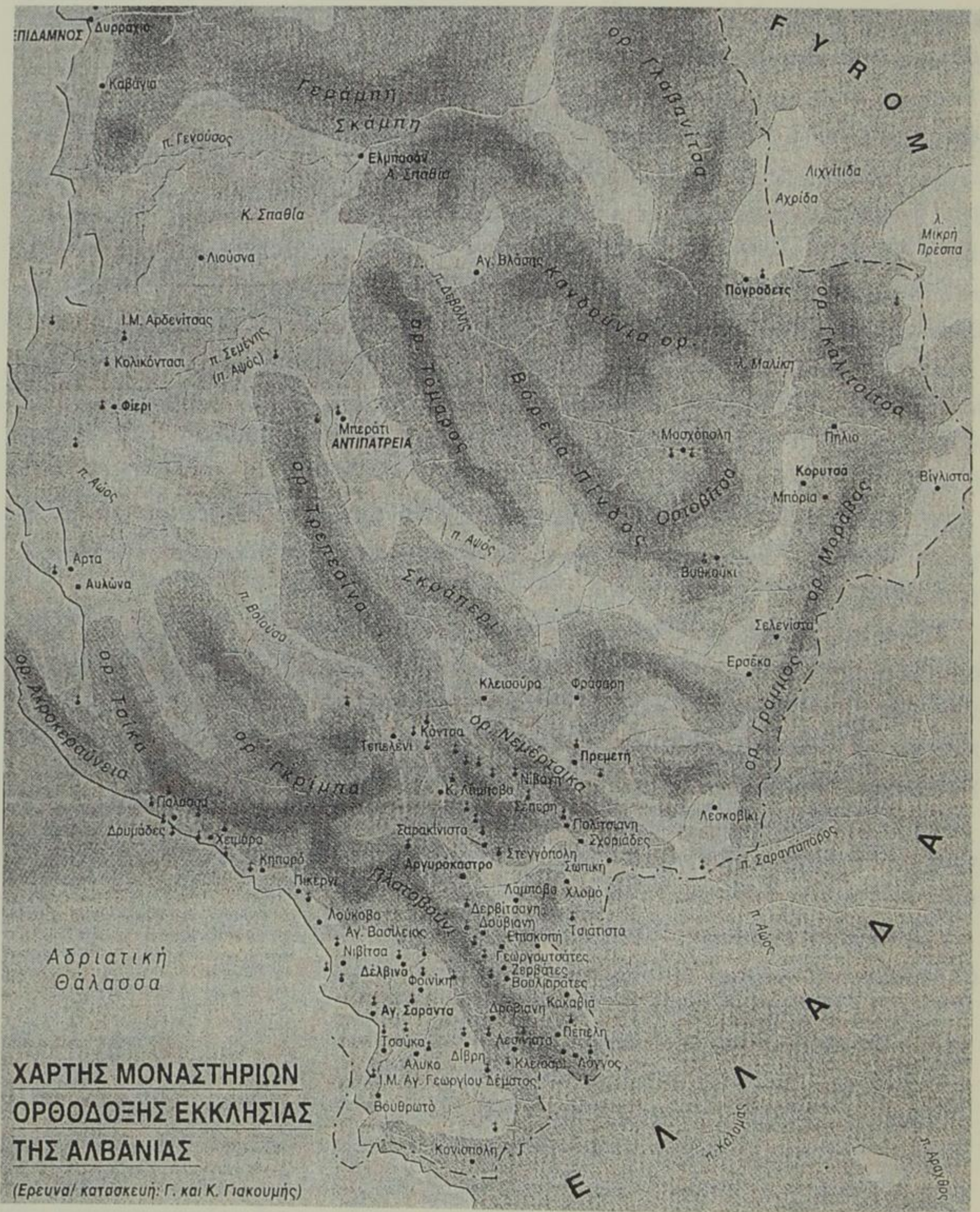
Μέσα στη χαώδη και επικίνδυνη κατάσταση που επεκράτησε στη χώρα η μισαλλοδοξία και η σωβινιστική διέγερση του αλβανικού λαού για “Μεγάλη Αλβανία”, οδήγησαν την χώρα, μετά μάλιστα το σκάνδαλο των Παρατραπεζών και την κρίση που ακολούθησε (Μάρτιος 1997), σε μεγαλύτερη οικονομική εξαθλίωση και κοινωνική απομόνωση.

Οι συμπατριώτες μας Συνέλληνες παλεύουν να ξαναβρούν την “ταυτότητά” τους, συσπειρώνονται και αγωνιούν για το μέλλον τους και το μέλλον των παιδιών τους.

Για τα γεγονότα όμως πριν και μετά την κατάρρευση του καθεστώτος θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο Δεύτερο Μέρος του παρόντος βιβλίου.

Υφαντής Νίκος

6. Νίκου Θ. Υφαντή, Συμβολή στον Αυτονομακό αγώνα της Βορείου Ηπείρου. Δεσμεύσεις και προοπτικές, ΙΒΕ, Ιωάννινα 1994, σ. 107, 108.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ
ΑΝΑΓΕΝΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ
ΕΘΝΟΦΥΛΕΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Κεφάλαιο Πρώτο

- Η εμφάνιση των Τούρκων και η υποταγή της Ηπείρου
- Η κατάσταση στην Ήπειρο μετά την τουρκική κατάκτηση
- Το θαύμα της Παιδείας στην Ήπειρο
- Η συμβολή των Ηπειρωτικών Κοινοτήτων της Διασποράς
- Πνευματική Αναγέννηση - Ηπειρώτες λόγιοι και δάσκαλοι
- Ο Πατροκοσμάς

1. Η εμφάνιση των Τούρκων και η υποταγή της Ηπείρου

Μετά τις εισβολές των Σλάβων και των Βουλγάρων στις αρχές του 14ου αιώνα, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, και εξαιτίας των εμφύλιων συρράξεων, αποδυναμώνεται.

Στο πρώτο μισό του 14ου αιώνα παρατηρείται η εισβολή των Σέρβων, οι οποίοι πολύ γρήγορα εξαπλώνονται στη Βυζαντινή αυτοκρατορία και συμπεριλαμβάνουν στο κράτος τους την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και μέρος της Μακεδονίας.

Ο ηγέτης τους Στέφανος Δουσάν (1337-1355) ανακηρύσσεται "Αυτοκράτωρ Σερβίας και Ρωμανίας" και το 1345 αναγορεύεται στα Σκόπια "Βασιλιάς Ρωμαίων".

Με τον θάνατο του Δουσάν το Σερβικό κράτος διαλύθηκε, γεγονός που διευκόλυνε την προέλαση των Τούρκων προς Νότο, αφού οι Βυζαντινοί αδυνατούσαν να ανακόψουν την τουρκική απειλή.

Την περίοδο της Σερβοκρατίας ο Δουσάν ανέθεσε στον Σέρβο Θωμά Πρελιούμποβιτς την διοίκηση της Ηπείρου. Ο Πρελιούμποβιτς με μια σειρά μέτρων προσπάθησε να αλλοιώσει τη δημογραφική ταυτότητα των Ηπειρωτών. Οι Ηπειρώτες όμως αντέδρασαν σε αυτά τα αφομοιωτικά μέτρα.

Με τον θάνατο του Πρελιούμποβιτς - δολοφονήθηκε το 1385 στα Γιάννινα από τους σωματοφύλακές του - λήγει και η Σερβοκρατία στην Ήπειρο.

Από τις αρχές του 1360 αρχίζει η εισβολή των Τούρκων στη Βαλκανική. Εκμεταλλεύτηκαν την ανυπαρξία αντίστασης και μέσα στα επόμενα τριάντα χρόνια κατέλαβαν πολλές βαλκανικές περιοχές.

Οι Σέρβοι επεχείρησαν να τους αντιμετωπίσουν και να σταματήσουν την τουρκική πλυμμυρίδα.

Η αποφασιστική μάχη μεταξύ Σέρβων και Τούρκων δόθηκε στις 15 Ιουνίου 1389 στο Κοσσυφοπέδιο. Παρότι οι Τούρκοι έχασαν τον Σουλτάνο τους Μουράτ

τον Α΄ νίκησαν τους Σέρβους και ξεχύθηκαν στις βόρειες περιοχές της Ηπείρου με τον νέο Σουλτάνο Βαγιαζήτ (Γκιλντιρίμ=Κεραυνός) και γρήγορα αποικίζουν με Τουρκομανικούς πληθυσμούς τις κατακτημένες περιοχές.

Από τότε σε ορισμένες ηπειρωτικές περιοχές, στις οποίες έντονο ήταν το οθωμανικό στοιχείο, φάνηκαν και τα πρώτα σημάδια της εξωμοσίας.

Ο Τουρκικός επεκτατισμός αναχαιτίστηκε προς στιγμή μετά τη μάχη της Άγκυρας (1402) και την ήττα των Τούρκων από τις δυνάμεις του Ταμερλάνου.

Πολύ γρήγορα όμως οι Τούρκοι συνήλθαν από την ήττα της Άγκυρας και κινήθηκαν να ολοκληρώσουν τα κατακτητικά τους σχέδια. Στα 1415 καταλαμβάνουν την Κρόια, και το 1417 το Βουθρωτό, το Δέλβινο, το Αργυρόκαστρο, την Πρεμετή και την Κόνιτσα.

Στα 1430 ο Σουλτάνος Μουράτ δίνει εντολή στον Σινάν Πασά να εισβάλει στην Ήπειρο και να καταλάβει τα Ιωάννινα.

Με την πτώση των Ιωαννίνων ολοκληρώνεται η κατάκτηση της Ηπείρου από τους Τούρκους και αρχίζει η επιχείρηση του βίαιου εκτουρκισμού των Ηπειρωτών.

Πολλοί αναγκάζονται να εξισλαμιστούν εικονικά για να σώσουν τις περιουσίες τους. Είναι οι λεγόμενοι “Σπαχήδες”. Οι απόγονοί τους “κρυπτοχριστιανοί” θα συγκροτήσουν αργότερα τα σώματα των “Σπαχήδων”.

Με την κατάκτηση όλων των Ηπειρωτικών περιοχών οι Τούρκοι εγκαθιστούν Γιουρούκους της Ανατολής. Οι πιέσεις εντείνονται και αναγκάζουν πολλούς Ηπειρώτες να μεταναστεύσουν στην Ιταλία και στην Κεντρική Ευρώπη. Οι απόγονοι αυτών που εγκαταστάθηκαν στην Ουγγαρία και Αυστρία με πολλούς τρόπους βοήθησαν τη σκλαβωμένη Πατρίδα.

Μια από τις ελάχιστες προσπάθειες αντίστασης κατά των Οθωμανών υπήρξε η αντίσταση υπό την ηγεσία του Γεωργίου Καστριώτη (Σκεντέρμπεη).

Μετά από νικηφόρες νίκες κατά του τουρκικού στρατού απελευθερώθηκε η χώρα και κατέληξε στη δημιουργία ανεξάρτητου Ηπειρωτικού Κράτους.

Ο θάνατος του Γ. Καστριώτη (1468) άφησε τεράστιο κενό και οι Τούρκοι επιβλήθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα, η οποία απετέλεσε τουρκική επαρχία.

Στους δυο επόμενους αιώνες οι Τούρκοι ακολούθησαν πολιτική εποίκισμού των περιοχών με τούρκους εποίκους και ενέτειναν τις προσπάθειες εξισλαμισμού.

2. Η κατάσταση στην Ήπειρο μετά την Τουρκική κατάκτηση

Ο Ηπειρωτικός Ελληνισμός άρχισε να συρρικνώνεται στην περίοδο των πέντε σχεδόν αιώνων κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία.

Η συνεχής τουρκική καταπίεση έφερε την Ήπειρο σε πρωτόγονη κατάσταση σε όλους τους τομείς.

Οι Τούρκοι διαίρεσαν την Ήπειρο σε δέκα διοικητικά διαμερίσματα (σαντζάκια): Στα σαντζάκια της Άρτας, των Ιωαννίνων, του Δυραχίου, του Αργυροκάστρου, της Σκόδρας, της Οχρίδας, του Ελμπασάν, της Πρισρένης, της Βλιώρας και του Ντουγκακίν. Όλα τα σαντζάκια ανήκαν στο Εγλιαλέτι της Ρωμυλίας με έδρα την Φιλιππούπολη.

Τότε παρατηρήθηκε το φαινόμενο των σπαχήδων, οι οποίοι προσχώρησαν με τη θέλησή τους στον Ισλαμισμό για να διατηρήσουν τα φεουδαρχικά τους δικαιώματα.

Οι πόλεμοι και η βαριά φορολογία έφεραν τη δυστυχία στην Ήπειρο. Οι πληθυσμοί της υπαίθρου αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις περιουσίες τους και έγιναν δουλοπάροικοι και “τσιφτσίδες”.

Το πιο αξιόλογο σαντζάκι της Ηπείρου ήταν το σαντζάκι των Ιωαννίνων, με έδρα τα Ιωάννινα. Η πόλη των Ιωαννίνων εξελίχτηκε σε σπουδαίο εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο. Συνδέονταν με πολλές άλλες Ηπειρωτικές πόλεις και κυρίως με το μεγάλο Ηπειρωτικό πνευματικό και εμπορικό κέντρο, τη Μοσχόπολη.

Η κατακόρυφη οικονομική κατάρρευση στην Ήπειρο έφερε και το βαθύ πνευματικό σκοτάδι.

Η αμάθεια και η άγνοια που βασιλεύαν παντού βοήθησαν στο φαινόμενο της εξωμοσίας.

Η γενική κατάσταση των Ηπειρωτών μετά την τουρκική κατάκτηση ήταν οικτροή από κάθε άποψη. Θα χρειαστούν να περάσουν δυο αιώνες για να αναθαρρήσει το ελληνικό στοιχείο και να αναπτυχθούν πνευματικά κέντρα, τα οποία θα αναχαιτίσουν τους ταχείς ρυθμούς του εξισλαμισμού.

Σπουδαίο ρόλο στην περίπτωση αυτή έπαιξε η Ορθόδοξη Εκκλησία με την παρουσία κυρίως στις σκλαβωμένες περιοχές του εθναπόστολου Κοσμά του Αιτωλού.

Την σκοτεινή αυτή περίοδο δεν μπορούμε να μιλούμε για κάποια μορφή παιδείας. Δεν γίνεται λόγος για φοίτηση σε σχολεία. Τα παιδιά μάθαιναν ελάχιστα ελληνικά κοντά σε αυτοδίδακτους δασκάλους, σε ιερείς και μοναχούς.

Η περίοδος που ακολούθησε την τουρκική κατάκτηση μέχρι το 1530 ήταν η πιο κρίσιμη και ζοφερή για την Ήπειρο. Κατά την περίοδο αυτή δεν υπάρχουν πληροφορίες για τη λειτουργία σχολείων. Οι θρύλοι, οι παραδόσεις, οι βαθιές ρίζες του ελληνισμού, οι ελπίδες των σκλάβων στην εθνική αναγέννηση και η πίστη στην Ορθοδοξία διατήρησαν όρθια την εθνική συνείδηση.

Η πιο μεγάλη αιμορραγία για τον Ηπειρωτικό Ελληνισμό, ασφαλώς ήρθε από τους αναγκαστικούς εξισλαμισμούς.

Η βία, οι ωμότητες, οι καταπιέσεις, οι εκφοβισμοί και οι εξευτελισμοί κατάντησαν τρόπο ζωής για τους ραγιάδες.

Να αναφέρουμε εδώ ότι η μεγαλύτερη μάστιγα του Ηπειρωτικού Ελληνισμού ήταν οι εξισλαμισμένοι χριστιανοί, οι Τουρκαλβανοί (Μουρτάτες).

Τελικά οι Τουρκαλβανοί με τον χρόνο έγιναν οι πιο σκληροί διώκτες των ομοφύλων τους.

Ο Κων/νος Κούμας αναφερόμενος στις βιαιοπραγίες των Τουρκαλβανών εις βάρος του ελληνικού στοιχείου γράφει: “Οί Τουρκαλβανοί από τὸ 1782-1792 ἔτους ἠρήμωσαν χώρας, ἔκαυσαν κώμας καὶ ἐγέμισαν ἀπὸ δάκρυα ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Στίφη πολυάριθμα περιερχόμενα ἀφόβως ὄχι μόνον ἀγρούς καὶ κώμας διήρπαζαν ἀλλ’ ἀπεφάσισαν νὰ λεηλατήσουν καὶ πόλεις”.

Οι Τουρκαλβανοί υπήρξαν οι στενότεροι συνεργάτες των Τούρκων ακόμη και κατά τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα.

Στο τέλος του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα έγιναν πειθήνια όργανα των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Οι Ιταλοί κυρίως πέτυχαν να δηλητηριάσουν τις ψυχές τους και να τους στρέψουν με μεγαλύτερο φανατισμό εναντίον των Ελλήνων.

3. Το θαύμα της Παιδείας

Είναι γνωστός ο απηνής διωγμός της Παιδείας στην περίοδο που “όλα τ’ άσκιαζε η φοβέρα και τα πλάκων’ η σκλαβιά”. Γνωστή είναι επίσης η τουρκική βαρβαρότητα με απώτερο στόχο τον εξισλαμισμό των Ελλήνων και την αλλοίωση της εθνικής τους συνείδησης.

Στην Ήπειρο η κατάσταση απέβη τραγικότερη, γιατί οι Ηπειρώτες δεν είχαν να παλέψουν μόνο με την τουρκική αγριότητα, αλλά δέχονταν και τους διωγμούς των εξισλαμισμένων Ηπειρωτών, των Τουρκαλβανών (Μουρτάτων).

Οι ιερείς και οι μοναχοί της δουλωμένης πατρίδας μπόρεσαν να κρατήσουν τη σπίθα της μάθησης με την οργάνωση των κρυφών σχολειών και τη διδασκαλία σ’ αυτά στοιχειωδών γραμμάτων, ίσα-ίσα για να μείνει το καντήλι αναμμένο και να μη χαθούν τα πάντα κάτω από το βάρος των συνεχών τουρκικών πιέσεων.

Ο Ηπειρωτικός χώρος υπέφερε τα πάνδεινα από τις συμμορίες των Τουρκαλβανών, οι οποίοι βασάνιζαν, έκαιγαν, λεηλατούσαν, κατέστρεφαν, αφήνοντας στο διάβα τους στάχτη και ερείπια.

Στον βορειοηπειρωτικό χώρο οι λεηλασίες και καταστροφές πήραν μεγάλη έκταση κατά τους 16ο και 17ο αιώνα.

Στα 1702 (Απρίλιος) εξωμότες Τουρκαλβανοί έκαψαν το Μοναστήρι των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης έξω από τη Μοσχόπολη. **Στα 1716** λεηλάτησαν και κατέστρεψαν το Μοναστήρι της Παναγίας στην περιοχή Δυρραχίου και έσφαξαν 26 μοναχούς.

“Η ιερή Μονή Δίβρας -γράφει ο Βασ. Γεωργίου- κτισμένη στον 14ο αιώνα είχε γίνει μεγάλο κρυφό εκπαιδευτικό κέντρο (στα υπόγεια της μονής) του Ηπειρωτικού Ελληνισμού. Είχε πλούσια βιβλιοθήκη με εκατοντάδες χειρόγραφα και σπάνια βιβλία και ανεκτίμητα θρησκευτικά κειμήλια. Κατά την επίσκεψή του στο μοναστήρι αυτό ο εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός το 1775 εκτιμώντας τις δυνατότητές του ίδρυσε Ανώτερη Σχολή για τη μόρφωση του διδακτικού προσωπικού των σχολείων. Και από κει δεν άργησαν να περάσουν οι Τούρκοι με τους συνεργάτες τους Τουρκαλβανούς αφήνοντας πίσω τους τη γνωστή κατάσταση”.¹

Βαθύ πνευματικό σκοτάδι κάλυψε την Ήπειρο μετά την εδραίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η τουρκική θηριωδία ανάγκασε τους Ηπειρώτες λόγιους να διαφύγουν στη Δύση, ενώ απαγόρευε με εξοντωτικές ποινές την ίδρυση σχολείων στις υπόδουλες χώρες.

Οι σκλάβοι Ηπειρώτες οργάνωσαν κρυφά στοιχειώδη σχολεία στα υπόγεια των εκκλησιών και των μοναστηριών και σε άλλα απόκρυφα μέρη. Εκεί με τη βοήθεια του τρεμάμενου καντηλιού, ιερείς και μοναχοί δίδασκαν ελάχιστα γράμματα, κυρίως ανάγνωση και γραφή.

Χάρη στον πατριωτισμό των Ελλήνων κληρικών κρατήθηκε άσβεστη η σπίθα της μάθησης και διατηρήθηκε η εθνική ταυτότητα.

Από τα μέσα του 18ου αιώνα αρχίζει να τριζει η Οθωμανική Αυτοκρατορία και βρίσκουν την ευκαιρία οι Έλληνες να περιμαζέψουν τα συντρίμια και να περισώνουν την φυλετική τους καταγωγή.

Οι Ηπειρώτες δεν έμειναν αμέτοχοι σ’ αυτή την κίνηση. Με ζήλο χτίζουν σχολεία σε ολόκληρη την Ήπειρο και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την εθνική αναγέννηση.

Ο Παν. Αραβαντινός αναφερόμενος στην Παλαιά και Νέα Ήπειρο γράφει ότι περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή, η Ήπειρος κατά τα πονηρά χρόνια της υποδούλωσης, παρόλα τα δεινά, ανέδειξε περίφημους δασκάλους, οι οποίοι συνέβαλαν στη διάσωση της θρησκείας, στην εθνική παλιγγενεσία και στην καλλιέργεια της Παιδείας².

1. Βασ. Γεωργίου, η Βόρειος Ήπειρος - Η συνεχιζόμενη εθνική τραγωδία, Εκδόσεις Ε. Ρήγα, σελ. 123.

2. Βλ. Παν. Αραβαντινού Εισαγωγή - Επιμέλεια Ε.Ι. Νικολαΐδου. Ιστορία της Ελληνικής Παιδείας, εκδόσεις Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1986, σ. 108, όπου διαβάζουμε: “Αναγράφοντες εν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τὰ περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως τῆς ἐν λόγῳ χώρας σεμνυνόμεθα ὡς Ἡπειρώτης ἔχοντος εἰπεῖν πλείονα καὶ θετικώτερα τῶν ἐκτεθέντων καὶ ἐκτεθεισομένων περὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν, διότι εὐτυχῶς εὗρομεν οὐχὶ εὐκαταφρονήτους πηγὰς σποραδικῶς ἐγκειμένας”.

Από την παλαιά Ήπειρο ο Π. Αραβαντινός αναφέρει τις σχολές που λειτούργησαν στα Γιάννινα. Τη Σχολή της Ιεράς Μονής του Σπανού, στο νησί, που ιδρύθηκε το 1282, τη Σχολή των Ελληνικών Γραμμάτων, στο φρούριο των Ιωαννίνων, που ιδρύθηκε πριν από τον 15ο αιώνα, τη Σχολή του Επιφανίου, τη Σχολή του Γκούμα, τη Μαρουτσαία Σχολή, την ίδρυσαν οι αδελφοί Σίμων και Λάμπρος Μαρούτσοι το 1742, την Καπλάνειο Σχολή³.

Επίσης γράφει για την παιδεία στην Άρτα, στην Παραμυθιά, στην Κόνιτσα, στην Πάργα, στην Πρέβεζα, στο Μέτσοβο, στους Καλαρρύτες, στο Συρράκο, στο Ζαγόρι και στο Δελβινάκι⁴. Στις πόλεις αυτές ιδρύθηκαν σχολές, οι οποίες απέβησαν σε αξιόλογα ελληνικά εκπαιδευτήρια.

Ιδιαίτερα αναφέρεται στην κατάσταση που επικρατούσε στο Δέλβινο, στη Δρόβιανη και στο Αργυρόκαστρο, όπου λειτούργησαν ελληνικά σχολεία κατά τα “πονηρά χρόνια της Τουρκοκρατίας”.

Στην Παλαιά και στη Νέα Ήπειρο ανήκαν και οι περιοχές του Δελβίνου και της Χειμάρας, “η χαονική γη της Ηπείρου”⁵, καθώς και οι περιοχές Αργυροκάστρου, Βερατίου και Κορυτσάς, για τις οποίες ο Αραβαντινός κάνει ιδιαίτερο λόγο.

Όσον αφορά για την κατάσταση που επικρατούσε στην Νέα Ήπειρο από τον 16ο αιώνα και μετά με πικρία γράφει ο Αραβαντινός ότι στις περιοχές αυτές τα ελληνικά γράμματα, λόγω της πλειοψηφίας του αλβανικού στοιχείου και των εξισλαμισμών, περιορίστηκαν σε μερικές ιερές μονές.

Η ελληνική όμως παιδεία ακόμη και στην Άνω Αλβανία προσείλκυε πολλούς και είχαν ιδρυθεί ορθόδοξες κοινότητες, οι οποίες εκ των ενόντων συντηρούσαν σχολεία⁶.

Πρώτη στην ίδρυση σχολείων και στην ανάπτυξη των γραμμάτων αναδείχτηκε η πόλη των Ιωαννίνων. Παράλληλα με την καλλιέργεια των ελληνικών γραμμάτων συνέτεινε και στην αναβίωση του κλασικού αρχαιοελληνικού πνεύματος.

Το πρώτο ελληνικό σχολείο στα Γιάννινα ιδρύθηκε το 1600 με δαπάνη του Γιαννιώτη Μάνο Γκούμα και με πρώτο δάσκαλο τον λόγιο Βησσαρίωνα Μακρή. Απόφοιτοι του σχολείου αυτού δίδαξαν αργότερα σε πολλά μέρη της Ηπείρου,

3. Παν. Αραβαντινού, ό.π., σ. 110-125.

4. Παν. Αραβαντινού, ό.π., σ. 126-135.

5. Παν. Αραβαντινού, ό.π., σ. 129

6. “Παρατηροῦμεν εὐχαρίστως ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τούτην ἡ ἐλληνικὴ Παιδεία ἐμαγνήτευσεν ὅπως οὖν καὶ τινὰς πόλεις τῆς Ἄνω Ἀλβανίας, οἷον τὸ Δυρράχιον, τὴν Ἐλβασάνην καὶ τὴν Καβάσαν, ὡς αἱ ὀρθόδοξοι κοινότητες ἐκ τῶν ἐνόνητων συντηροῦσι κοινὸν διδασκαλεῖον πρὸς ἀρχικὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας των”, γράφει ο Αραβαντινός, ό.π., σ. 136 (υποσημείωση).

της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και αλλού.

Σχεδόν όλοι όσοι ασχολήθηκαν με τα γράμματα και συνέγραψαν βιβλία αργότερα προέρχονται από το σχολείο του Γκούμα.

Γρήγορα η ίδρυση σχολείων απλώθηκε σε ολόκληρη την Ήπειρο. Έτσι βλέπουμε να ιδρύονται και να λειτουργούν σχολεία στο Μέτσοβο, την Άρτα, την Κορυτσά, την Πρεμετή, την Αυλώνα, τη Χειμάρρα, το Αργυρόκαστρο.

Είναι γεγονός ότι η Ήπειρος, κατά την περίοδο αυτή, διέσωσε τα ελληνικά γράμματα περισσότερο από κάθε άλλο ελληνικό μέρος. Και στην Αθήνα, σ' αυτό το διάστημα, δεν παρατηρούμε τέτοιας έκτασης εργώδη πνευματική κίνηση, όπως στις διάφορες Ηπειρωτικές πόλεις.

Στο Αργυρόκαστρο, από πλούσιους Αργυροκαστρίτες εγκατεστημένους στη Βενετία, ιδρύθηκε το 1633 ελληνικό σχολείο, το οποίο έκλεισε για να επαναλειτουργήσει το 1789.

Το 1749 επίσης ο Ρίζος Σπύρος, πλούσιος Δελβινιώτης, ιδρύει στο Δέλβινο το Ελληνικό Γραμματολογικό Επιστημονικό Σχολείο της Λάκκας Δελβίνου.

Ιδρύθηκαν σχολεία, όχι μονάχα κάτω από τον Γενούσιο ποταμό, αλλά και βορειότερα στο Δυρράχιο, στα Τίρανα και το Ελμπασάν.

Εκείνοι που ιδιαίτερα με τις πλούσιες χορηγίες τους βοήθησαν ουσιαστικά στην πνευματική κίνηση της Ηπείρου, αλλά και της Ελλάδος, ήταν Γιαννιώτες έμποροι, εγκατεστημένοι στο εξωτερικό, όπως οι αδελφοί Ζωσιμάδες, ο Ζώης Καπλάνης και πολλοί άλλοι.

Τα βιβλία που συγγράφονται στα Ιωάννινα από λόγιους τυπώνονται στα τυπογραφεία των Γλυκήδων της Βενετίας.

Στα 1796 ιδρύεται στα Γιάννινα η Μαρουτσαία Σχολή με χορηγία του Ζώη Καπλάνη. Σ' αυτή τη Σχολή διδάσκει ο δάσκαλος Αθανάσιος Ψαλλίδας. Διδάσκονται αρχαία Ελληνικά, ιστορία, γεωγραφία, αριθμητική και φιλοσοφία.

Την ίδια εποχή λειτουργεί στα Γιάννινα και η Σχολή Μπαλάνου, υπό τη διεύθυνση του Κοσμά Μπαλάνου.

Η λειτουργία σχολείων στον Ηπειρωτικό χώρο είχε ευεργετικά αποτελέσματα και συνετέλεσε όσο τίποτε άλλο στην αφύπνιση των εθνικών συνειδήσεων των υπόδουλων, που τους οδήγησε στον απελευθερωτικό αγώνα.

Οι Ηπειρώτες λόγιοι και δάσκαλοι, συνεπικουρούμενοι από τους Μεγάλους Ηπειρώτες Ευεργέτες, έδωσαν την πνευματική ώθηση στο υπόδουλο γένος για εθνική δικαίωση και ανεξαρτησία.

Οι φιλελεύθερες ιδέες που επικρατούσαν στην Ιταλία, Κεντρική Ευρώπη και Ρωσία, βρήκαν πρόσφορο έδαφος και αναπτύχθηκαν στην Ήπειρο, με όλα τα γνωστά αποτελέσματα για το Έθνος.

4. Η συμβολή των Ηπειρωτικών Κοινοτήτων της Διασποράς

Οι Κοινότητες που ιδρύθηκαν από Έλληνες μετανάστες στο εξωτερικό έχουν την έννοια των Συλλόγων ή των Αδελφοτήτων, με κύριους καταστατικούς σκοπούς την βοήθεια (ηθική και υλική) της δούλης Πατρίδας.

Στις κατακτημένες χώρες η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν άφησε ίχνη πολιτισμού. Είναι η μοναδική κατακτητική δύναμη που ενδιαφέρθηκε μόνο για την είσπραξη των φόρων, εφαρμόζοντας κατακτητική οικονομία.

Επειδή δεν μπόρεσε να συγκροτήσει άρτια διοικητική οργάνωση ευνόησε τον κλήρο και τους προεστούς, δίνοντας κάποια προνόμια.

Έτσι αναπτύχθηκαν Κοινότητες στο εσωτερικό (Ζαγοροχώρια, Αμπελάκια, Μακεδονοχώρια), οι οποίες απολάμβαναν αρκετής αυτονομίας. Παράλληλα με τις Κοινότητες στις υπόδουλες περιοχές δημιουργήθηκε και ο θεσμός των προεστών και της δημογεροντίας.

Οι Κοινότητες που ιδρύθηκαν στις Ευρωπαϊκές χώρες κυρίως από πλούσιους Έλληνες εγκατεστημένους σ' αυτές, δεν έχουν σχέση με τις Κοινότητες που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό των υπόδουλων περιοχών.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω η τουρκική κατάκτηση και οι πιέσεις και ωμότητες που ακολούθησαν ανάγκασαν τους Ηπειρώτες να μεταναστεύσουν ομαδικά προς τις Βενετοκρατούμενες περιοχές της Νότιας Ελλάδας, προς την Ιταλία και τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης.

Οι μεγάλες αποδημίες των Ηπειρωτών αρχίζουν από τον 17ο αιώνα και κατευθύνονται προς τις χώρες της Αυστροουγγαρίας.

Η μαζική αυτή φυγή είχε για ισχυρά κίνητρα το κέρδος, αλλά και την ανάγκη να αποφύγουν τα τουρκοαλβανικά στίφη που σε καθημερινή βάση βιαιοπραγούσαν.

Περίφημες ελληνικές παροικίες ιδρύθηκαν στη Βιέννη και τη Βουδαπέστη από Μοσχοπολίτες εμπόρους.

Στην αρχή οι απόδημοι Ηπειρώτες ασκούν τα επαγγέλματα του Χαλκουργού, του κτίστη, του ξυλουργού, του γυρολόγου, αλλά δεν αργούν να εξελιχθούν σε μεγαλέμπορους και σε πρόσωπα σεβαστά στις χώρες που ζουν.

Πολλές ελληνικές παροικίες - κοινότητες ευδοκίμησαν και αναπτύχθηκαν σε μεγάλα οικονομικά και πνευματικά κέντρα, με παράλληλη κοινωφελή δράση.

Ανθηρές Ηπειρωτικές Κοινότητες δημιουργήθηκαν στη Βιέννη και Βουδαπέστη, αλλά και άλλες ελληνικές κοινότητες ιδρύθηκαν στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες Βλαχία και Μολδαβία και στη Ρωσία.

Όλες οι ιδρυθείσες κοινότητες, η καθεμιά με τον τρόπο της, πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στο Έθνος και στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Ανακηρύχθηκαν ευ-

εργάτες του δουλωμένου γένους. Θα γίνει γι αυτούς ξεχωριστός λόγος στην παρούσα εργασία.

Επιβάλλεται να ειπωθούν λίγα λόγια για τον απόδημο ελληνισμό και την αιμορραγία της αποδημίας του Ηπειρώτη.

Πολεμικές περιπέτειες, βάνουση τουρκική κατοχή, επιδρομές και λεηλασίες Τουρκαλβανών, άλλα ατυχή ιστορικά συμβάντα και η λειψή γη συνέβαλαν στο φαινόμενο της μετανάστευσης του Ηπειρώτη.

Η αποδημία αποτυπώνεται εναργέστερα στο τραγούδι της ξενιτιάς:

*Τη ξενιτιά, τη γυμνωσιά, τη πίκρα και το χάρο,
τα τέσσερα τα ζύγιασαν, βαρύτερ' είν' τα ξένα.
Παρηγοριά 'χει ο θάνατος, ελεημοσύνη ο χάρος
και ο ζωντανός ο χωρισμός, παρηγοριά δεν έχει.*

Οι κάτοικοι του βορειοηπειρωτικού χώρου μοιρολόγησαν με πάθος την ξενιτιά στα πολυφωνικά τους τραγούδια, μοναδική περίπτωση πολυφωνίας. Εκφράζουν τον φυσικό, ιστορικό και κοινωνικό χώρο, τις αγωνίες και τους πόθους τους, αλλά και την κατάρα της αποδημίας.

*Ανάθεμά σε ξενιτιά και συ και τα καλά σου,
πλειότερ' είν' τα φαρμάκια σου, περί τα διάφορά σου.
Το τ'είδαν τα ματάκια μου στα έρημα τα ξένα
τους ξένους, που τους έθαβαν, τους ξένους τους καημένους
απ' όξω από την εκκλησιά, σ' ένα παλιό μπαϊρι
χωρίς θυμιάμα και κερί, χωρίς παπά και ψάλτη,
χωρίς αδέρφρων κλάματα και μάνας μοιρογιολόγια.*

Οι θλιβερές καρδιές και τα πικραμένα χείλη των ραγιαδών ανοίγουν για να στείλουν τα δάκρυά τους στο “ξενιτεμένο πουλί” τους, που το χαίρεται η ξενιτιά και οι ίδιοι μένουν με τον καημό του:

*- Τί να σου στείλω, ξένε μου, τί να σου προβοδήσω;
Να στείλω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει.
Να στείλω και το δάκρυ μου σ' ένα φτενό μαντήλι.
Το δάκρυ μου ήταν βαφερό κι έβαψε το μαντήλι.
Τρία ποτάμια τόπλεναν και βάψαν και τα τρία...*

Γνωστοί οι Βαρελάδες (βαενάδες) της Σωπικής, ενός χωριού στο Πάνω Δυτικό Πωγώνι, πέρα από τα σύνορα. Οι Σωπικιώτες βαρελάδες ταξιδεύονταν σε όλη τη Βαλκανική. Είχαν μάλιστα, για να αποφεύγουν δύσκολες καταστάσεις, και τη δική τους συνθηματική γλώσσα, τα “σώπικα”. Διατήρησαν όμως, και διατηρούν και μέχρι σήμερα, έντονους δεσμούς με τα πατρικά χώματα.

Οι Ηπειρώτες αναζητούσαν άλλα μέσα και άλλους δρόμους. Τα ξένα τους ρουφούσαν ιδρώτα και αίμα.

Η Ήπειρος, η μια και ενιαία Ήπειρος, έχει κάμει μεγάλο ταξίδι στο χρόνο και την ιστορία. Η ξενιτιά είναι το δράμα και η δόξα της.

Ο “μισεμός” συνεχίζει να δέρνει την Ήπειρο. Σπαραγμός, σαν ποτάμι θολό. Από την ώρα του χωρισμού ως την ώρα της γλυκιάς αντάμωσης πόνος και δάκρυα. Επώδυνη η ώρα της αναχώρησης και του αποχωρισμού:

*Άργησε φούρε να καείς και συ ψωμί να γένεις,
για να διαβεί ο Κυρατζής κι ο γιος μου ν' απομείνει.*

και

*Κλαίν' οι πέτρες, τα λιθάρια, κλαίνε τον καημό,
έκλαιγα και γω ο καημένος τον ξεχωρισμό.*

Η νιόπαντρη κρεμιέται στο λαιμό του αγαπημένου της και τον παρακαλεί σπαρακτικά:

*Πάρε μ', αφέντη, πάρε με, πάρε και με κοντά σου
να μαγειρεύω να δειπνάς, να στρώνω να κοιμάσαι.*

Κάποιες μορφές την ώρα του αποχωρισμού χαράζονταν από την απόφαση. Μαντήλια βουτηγμένα στα δάκρυα ανέμιζαν και ύστερα απόλυτη σιωπή και βουβαμάρα στα χωριά.

Στα μακρινά ξένα οι Ηπειρώτες δεν λησμόνησαν τον γενέθλιο τόπο. Ίδρυσαν παροικίες, κοινότητες, συλλόγους, σωματεία και αδελφότητες με σκοπό να συνδράμουν τη δουλωμένη πατρίδα και να βοηθήσουν στη διατήρηση σχολείων και αμοιβές δασκάλων, στη κατασκευή δρόμων και συντήρηση εκκλησιών.

Οι ξενιτεμένοι τους καρπούς του μόχθου τους θα μεταφέρουν στη γενέτειρα και θα προσφέρουν απλόχερα τους κόπους τους σε εθνικές και κοινωνικές ανάγκες.

Η Ηπειρωτική ευποιΐα, το βαθύ και πηγαίο αίσθημα του Ηπειρωτισμού, ειδικότερα στην Ήπειρο, στάθηκε η βάση της αναπαραγωγής εσωτερικών αλλαγών και καταγραφής ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων.

Αναφέρουμε μερικές Αδελφότητες που ιδρύθηκαν στο εξωτερικό και έδωσαν νέα ώθηση στην αναγέννηση της δούλης πατρίδας.

Στην κορυφή της πυραμίδας βρίσκεται ο “Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κων/πόλεως” που αναζωογόνησε την Εκπαίδευση στην Ήπειρο. Οι Αδελφότητες μετά το 1913 ατόνησαν λόγω των πολιτικών μεταβολών που ακολούθησαν.

Ο “Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κων/πόλεως” ιδρύθηκε, το 1871 με κύριους καταστατικούς σκοπούς την ίδρυση και συντήρηση σχολείων στα υπόδουλα Ηπειρωτικά εδάφη. Ο Σύλλογος αυτός απετέλεσε την κινητήρια αναγεννητική δύναμη στη διάσωση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού

στην Ήπειρο.

Κατέβαλε άοκνες προσπάθειες κάτω από την εμπνευσμένη διοίκηση επιφανών Ηπειρωτών και δικαιώθηκε.

Επίσης ιδρύθηκαν οι Αδελφότητες: α) Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα Πρεμετινών “Η Φιλομάθεια”, με έδρα την Κων/πολη (1876), με κύριους σκοπούς την συντήρηση και προαγωγή των σχολείων και την ανέγερση διδακτηρίου για το Παρθεναγωγείο Πρεμετής, β) Η Φιλόμουσος Αδελφότης Σαρακίνιστας “Η Άμιλλα”, 1881, με έδρα την Κων/πολη, με κύριο σκοπό τη δημιουργία Σχολών στην Σαρακίνιστα της Λιντζουριάς, περιοχή που είχε απόλυτη ανάγκη να συγκρατηθούν οι πληθυσμοί της και να μην χάσουν τελείως την ελληνική τους καταγωγή.

γ) “Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Δρόβιανης” με έδρα την Πάτρα και έτος ιδρύσεως 1898. Στην Αδελφότητα αυτή οφείλεται κατά πολύ η εύρυθμη λειτουργία των Σχολείων της Δρόβιανης.

δ) Η Αδελφότης Χλωμού “Η Αγία Παρασκευή” 1905, με έδρα την Κων/πολη, με τους ίδιους σκοπούς.

ε) Αδελφότης Νοβοσέλας - Πρεμετής, με έδρα την Κων/πολη.

Διατηρούσε σχολείο στη Νοβοσέλα και προσπαθούσε με δικούς της πόρους να βοηθήσει μαθητές του χωριού να σπουδάσουν⁷.

5. Πνευματική αναγέννηση - Ηπειρώτες λόγιοι και δάσκαλοι

Σημαντική βοήθεια στην αναβίωση της ελληνικής παιδείας στην Ήπειρο πρόσφεραν και αρκετοί Ηπειρώτες λόγιοι, οι οποίοι, στα χρόνια της σκλαβιάς, συνετέλεσαν στην αφύπνιση των εθνικών συνειδήσεων και προετοίμασαν τους ραγιάδες για τη μεγάλη εθνεγερσία.

Η υποδούλωση στους Τούρκους, με όλες τις θλιβερές συνέπειες, έτεινε να αφανίσει το Έθνος. Η βαρβαρότητα, η αμάθεια, το σκοτάδι που επικρατούσε, είχαν σοβαρότατες επιπτώσεις στους υπόδουλους Έλληνες, που απειλήθηκαν από ολοκληρωτικό αφανισμό.

Σ' αυτές τις δύσκολες ώρες σοβαρότατο ρόλο έπαιξε η παρουσία των Μεγάλων Δασκάλων του Γένους.

Στην Ήπειρο εξαιτίας του μαζικού εξισλαμισμού -εκούσιου και ακούσιου - η κατάσταση γινόταν όλο και περισσότερο αφόρητη. Στην Βόρειο Ήπειρο μάλιστα,

7. Βλέπε και Βασιλείου Μπαρά, Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές τους περιοχές (Πρόλογος-Επιμέλεια Λ. Ι. Βρανούση), Αθήναι 1960, σ. 337, 338. “Φωνή της Ηπείρου” Αθηνών, αριθ. 625, 27-5-1905 και “Αγών” των Αθηνών, αριθ. 118, 22-6-1901.